

MINNEORD OVER LASZLO BERCZELLY (1936-2025)

MARINA PRUSAC LINDHAGEN OG SIRI SANDE

I begynnelsen av oktober fikk vi vite at vår gamle venn og kollega Laszlo Berczelly var død. Beskjeden kom fra et medlem av Det norske vitenskaps-selskap, hvor også Laszlo var medlem. Vi kjente ikke til dette medlemskapet, men det er typisk for Laszlos beskjedenhet at han ikke nevnte slikt.

Laszlo var født den 4. mai 1936 og døde den 5. oktober 2025. Han kom til Norge som flyktning i 1957. Hans familie var adelig, men hadde mistet både formue og sosial status da kommunistene overtok Ungarn. Overgangen til et helt nytt miljø hvor han måtte lære et nytt språk og nye sosiale koder gjorde at Laszlo kom senere i gang med studiene enn han ellers ville gjort. Han ble magister artium i klassisk arkeologi i 1968 med gresk og kunsthistorie som støttefag. Han var med i en liten gruppe studenter som utdannet seg innen klassiske fag, og de av oss som var med i denne gruppen, så på Laszlo som en jevnaldrende, til tross for at han var like gammel som vår lærer Axel Seeberg.

På ett punkt skilte Laszlo seg ut. Han giftet seg og stiftet familie (han ble far til fem barn), og det gjorde at han ble bundet til Norge. Mens hans yngre kullkamerater flagret ubesværet mellom forskjellige land i Europa med stipendier av kortere eller lengre varighet, livnæret Laszlo seg med vikariater og hjelpelærerstillinger ved universitetet i Oslo. Det var også vanskelig for ham å tilpasse en stilling ved det norske institutt i Roma til ektefellens og barnas behov, men i 1990 klaffet alt, og Laszlo tiltrådte som amanuensis ved DNIR. Der ble han i seks år. I tillegg til vanlig administrasjon hadde amanuensen ansvaret for DNIRs Acta, og han hadde også undervisning, noe Laszlo gikk inn for med stor entusiasme. Laszlo organiserte også seminarer, blant annet Ingvar Undset-seminaret, som gikk av stabelen 1993. I 1997 ble Laszlo ansatt ved Universitetets historiske museer (KHM), hvor han arbeidet til han gikk av med pensjon i 2007.

Laszlo var som nevnt adelig, og han hadde også en sjelens adel som viste seg i mangel på spisse albuer, sladder og intrigemakeri. Vi vet ikke om det skyldtes hans adelige bakgrunn, men han hadde heller ikke noe til

overs for hastverk. Mens vi andre produserte manuskripter av frykt for Lånekassen eller for å overholde fristene for innlevering, hevet Laszlo seg over dette med olympisk ro. Han slapp ikke fra seg et arbeid før han syntes det var ferdig. Hans magistergradsavhandling (*A sepulchral monument from the Via Portuense and the origin of the Roman biographical cycle*) kom på trykk i DNIRs Acta først i 1978, ti år etter at hans eksamen var avlagt. Avhandlingen var kortet ned og forbedret, for dette var ikke et begynnerarbeid, men en moden forskers verk. Laszlo tok for seg et gravmonument i Museo Nazionale Romano. Det hadde en frise som viste emblematiske hendelse i en ung manns liv, og Laszlo påviste hvordan disse tilsynelatende enkle hverdagsscener passet inn i et bilde av menneskesjelens utvikling i samsvar med stoisk filosofi.

Laszlos evne til å se en filosofisk eller religiøs mening bak tilsynelatende enkle motiver viser seg enda sterkere i hans artikkel «The Soul after Death», som utkom i Acta i 1987. Igjen tok han for seg gravmæler for ganske unge mennesker (i dette tilfelle barnesarkofager), som han satte inn i en komplisert symbolsk-allegorisk kontekst hvor legemet til slutt forenes med Psyke (sjelen). En barnesarkofag i Nasjonalmuseet i Oslo har også «elskoven og sjelen» som motiv, og Laszlo omtalte denne i en artikkel i Aftenposten (3.9. 1976). Enhver annen forsker ville straks utstyrt denne artikkelen med fotnoter og publisert den på et internasjonalt språk, men ikke Laszlo. Muligens syntes han at den ikke motsvarte hans strenge krav.

Laszlo sa og skrev akkurat det han mente uten hensyn til autoriteter. Et eksempel finner vi i hans artikkel «Ilia and the Divine Twins», også den publisert i Acta (1985). Der tar Laszlo for seg et meget berømt romersk monument, Ara Pacis, nærmere bestemt det panelet som viser krigsguden Mars. Han sees til venstre i panelet i ferd med å betrakte et eller annet foran ham, men dessverre er hele midtpartiet borte. Den første som laget en rekonstruksjon av Ara Pacis, Eugen Petersen (1894 og 1895), foreslo at ulvinnen med Romulus og Remus var fremstilt der, og siden har man fulgt hans oppfatning. Støttet på diverse antikke skriftlige kilder mente Laszlo at panelet fremstilte Mars mens han så på den sovende Rhea Silvia i øyeblikket før han skal forene seg med henne. Laszlo fortalte at han hadde fått diverse skriftlige tilbakemeldinger fra internasjonale forskerkolleger, som var positive til hans forslag, men vi kan ikke se at det har fått nedslag i senere litteratur om Ara Pacis.

Laszlos interessefelt utvidet seg betraktelig da han ble ansatt ved KHM. Han ble opptatt av en liten romersk gullstatuett som ble innlevert av en privatperson. Den forestilte antagelig keiser Augustus. Laszlo mente at statuetten var ekte og at museet burde kjøpe den, men dette ble det ikke noe av. Eieren trakk den tilbake, og den ble antagelig solgt på det private marked.

Laszlo var også interessert i den såkalte Sevso-skatten, en senantikk sølvskatt som ble funnet i hans hjemland Ungarn. Skatten omfattet en rekke rikt dekorerte praktstykker, blant annet kanner og fat. Deres ekthet har vært omdiskutert (se Bente Kiilerich, *Klassisk Forum* 1990:1). Det er senere blitt sannsynliggjort at skatten opprinnelig var mye større og i tillegg omfattet over 200 mer eller mindre udekorerte gjenstander som skjeer og drikkebegre. Denne gruppen ble øyensynlig solgt separat. Som alltid hadde Laszlo en original oppfatning. Han mente at den udekorerte delen av skatten var ekte, og at den var blandet med (de falske) «praktstykkene» for å gi det hele større troverdighet. Laszlo er ganske overbevisende, for det er en kjent sak at forfalskere ofte blander ekte og falskt (f.eks. setter de falske hanker på ekte begre).

Laszlo tok også for seg museets egne gjenstander, som den berømte «Buddha-bøtten» fra Osebergfunnet. Han påpekte at «Buddha»s kryssede ben må være inspirert fra den keltiske guden Cernunnos, som kan bli fremstilt i denne stillingen. Dette passer med at figuren som sådan er keltisk. Vi kan ikke se at Laszlos syn er blitt publisert. Laszlo var et oppkomme av ideer, og når vi har lagt så stor vekt på dem i dette minneordet, er det fordi vi ønsker at i hvert fall noen av dem skal bli husket.

Den tallmessig største delen av KHMs ikke-nordiske oldsaker omfattes av Ustinov-samlingen. Laszlo publiserte et av denne samlingens viktigste stykker, en gravplate fra korsfarertiden i DNIRs *Acta* i 2004. Han var også sterkt opptatt av samlingens opphavsmann, den russiske adelsmannen Plato von Ustinov. Laszlo må ha følt et slektskap med denne mannen, siden de begge var adelsmenn som mistet sin sosiale stilling og ble forvist til fremmed land på grunn av russisk press (Ustinov ble forvist fra Russland fordi han hadde konvertert til en ekstrem evangelisk sekt). Laszlo var i dialog med et filmselskap som ville lage en film om Ustinov, men de fant ingen finansieringskilde. Noe av Laszlos materiale om Ustinov kom med i

en artikkel som han skrev sammen med Ruth Kark og Astrid K. Lundgren, publisert i Clara Vol. 7, 2021.

Den arkeologiske og kunsthistoriske forskningen på de delene av samlingen han ikke fordypet seg i selv, inspirerte han andre eksperter til å ta fatt på, ikke minst Tamas Gesztelyi og Zoltan Niederreiter, som forsket på gemmer og segl. Han hadde et nettverk som inkluderte flere internasjonale, fremstående forskere fra ulike deler av verden, deriblant Ruth Kark (Hebrew Univ. Jerusalem), som han hadde stor glede av å korrespondere med. Gjennom dette arbeidet sørget han for å gjøre antikksamlingen relevant og tilgjengelig.

Han var samlingsansvarlig da antikksamlingens siste donasjon ble innlemmet. Det var Arvid Andréns samling. I den forbindelse besluttet museet (Egil Mikkelsen) at det skulle settes opp en «permanent» antikkutstilling, i form av tre vitrineskap, og Laszlo var kurator. Den lille utstillingen ble stående i nesten tredve år.

Som kollega bragte han med seg et pust fra kontinentet, med sin brede allmennkunnskap og dannelses, og han delte villig med både filosofiske diskusjoner og anekdoter fra egne erfaringer og historier han hadde lest og hørt. Han skrev essays som han ikke forsøkte å publisere, men delte. Et av dem handler om den klassiske arkeologiens situasjon i et vitenskapshistorisk perspektiv, og dermed i et europeisk filosofisk-politisk klima, som til tross for å være tyve år gammelt er mer aktuelt enn det var da det ble skrevet. Et annet tema han var opptatt av, var museers rolle i en tid når kirker og heligdommer besøkes mindre, og mennesker søker etter steder for meningsfull kontemplasjon.

Som lærer (i Roma) var han utrettelig, og snakket så lenge at museums-vaktene måtte kaste ham og studentgruppene ut etter stengetid. Han kunne forelese hele veien på toget til og fra Benevento, og i kaffepauser på barer, som nesten alltid inngikk i forelesningene. Ofte var det hans egne betraktninger og assosiasjoner som ga forelesningene hans «det lille ekstra», og som var belønningen for å beholde konsentrasjonen til slutten av timen. Forelesningene hans i den gamle Ara Pacis-paviljongen var legendariske, for man hørte nesten ingenting gjennom trafikkstøy og stemmene til andre, langt mer høylytte guider, men gikk likevel derfra med kunnskap om detaljer som har blitt en del av minnet om ham.

Han var en entusiastisk og humoristisk lærer og kollega, som kunne gjøre kjedelige avdelingsmøter morsomme med underfundige kommentarer og perspektiver ingen andre hadde kunnet komme på. Han kunne humre lett til diskusjoner om kassasjonsproblematikk og kokegroper, selv om han aldri tenkte på arkeologisk forskning som noe som nødvendigvis inkluderte utgravninger.

m.p.lindhagen@khm.uio.no siri.sande@roma.uio.no